Biológia az iskolában, biológia az iskoláról

CSÁNYI VILMOS

Eredetileg nem arról akartam beszélni, amiről most fogok. Csak ez a néhány előadás és a hozzászólások egy olyan irányba terelték saját gondolataimat is, hogy hasznosabbnak, célszerűbbnek látom, ha folytatom a megkezdett diskurzust. Nagyon jólesően lep meg mindig, amikor azt látom, hogy a kultúra szószólói olyan problémákról beszélnek, amelyek egy biológus számára is értelmezhetőek.

A biológiában az utolsó néhány évtizedben nagyon komoly haladás történt. Az ember viselkedésének (és itt a viselkedés alatt nemcsak az alapfunkciókat értjük, hanem a kulturális viselkedést is) a biológiai korlátairól, biológiai lehetőségeiről, ennek a viselkedéscsoportnak az evolúciójáról egyre többet tudunk. Nem állunk teljesen értetlenül néhány olyan jelenséggel szemben, amelyet a kultúra tudósai sokszor mint a végnapok előtti szörnyű állapotot írnak le. (Egy rövid eszmefuttatást engedjenek meg, hosszan kellene bevezetni, hogy hogyan jön ide a biológia, de miután erre nincs idő, hát nagyon összetömörítem a dolgot.)

Biológiai evolúciónkban mindig óriási ugrást jelentett az, ha megjelent valamilyen szerveződési szinten az *individualitás*. Az élet keletkezése során amikor a primitív protosejtek izolálták magukat a környezetüktől, és azok a molekulák, amik a sejten belül keletkeztek, többé nem mehettek ki a sejtből, hanem ott zárt reakcióhálózatot képeztek, egyfajta individualitást nyertek, akkor lódult meg a sejtek evolúciója. Ugyanez történt akkor, amikor különböző sejteknek a kölcsönhatásaiból organizmusok jöttek létre, amikor ezek valamiképpen szabályozni tudták már a sejtkompozíciójukat, a sejtféleségek és sejtmennyiségeknek a mértékeit, megjelent az individualitás, és az individualitás lehetővé tette a természetes szelekciónak a működését, ez mindig hihetetlenül gyors evolúcióhoz vezetett. Az emberi evolúcióban is volt egy olyan pont, amikor az evolúció hihetetlenül felgyorsult. Ma már elég sokat sejtünk ennek a felgyorsult folyamatnak a tényezőiről, és itt is az individualitás játssza a legnagyobb szerepet.

Az ember *csoportlény,* csoportban szeret élni, rendkívül nagy az affinitása a csoport tagjai iránt, általában közösen szeret dolgokat elvégezni. Ilyenfajta kooperációt az állatoknál is találunk, azonban az az óriási különbség, hogy az állati csoportok között nem alakul ki különbség. Egy vadászó oroszláncsapat, vagy farkascsapat, bármelyik részén is van az élőhelyének, ugyanúgy csinálja a dolgát, mint a többiek. Az emberi csoportok között (most itt visszamenőleg néhány százezer évre gondolunk), óriási különbségek vannak. Az emberi csoportokban a tervek, elképzelések, szerepek, az emberi nyelv megjelenése olyan hihetetlen nagy mértékű variabilitást vezetett be a csoportok közé, amely lehetővé tette azt a rendkívül gyors evolúciót, amit aztán az ember mai formája megjelenít.

Ezt a fajta csoportvariabilitást amiről én beszélek, más tudományterületeken *kultúrának* nevezik. Azt az egységes viselkedésrendszert, amiben egy csoport az élettevékenységeit folytatta, amiben gondolkodott, amiben álmodott, ezt nevezzük lényegében kultúrának. A csoportkultúra individuum, amely különbözik a többitől, és a kultúrák közötti interakció, versengés, természetes szelekció hozta létre az embert a mai formájában. S ha megnézzük ennek a biológiai következményeit, akkor nagyon sok olyan hasznos dol-

got mondhatunk, amely közvetlenül érinti mind a mai kultúra mind a posztmodern kultúra problémáit, is és az iskolai tanítást, az iskola egész problémáját is.

Az az ember, amelyet a kultúrák, az individuális kultúrák evolúciója hozott létre, az nagyon különleges lény, és nem teljesen olyan, mint amilyet a modern emberképek tárnak elénk. Képzeljenek el egy olyan csoportot, amely már nyelvet használ, kultúrája van és eléggé megbízható becslések szerint 50-150 egyedet tartalmaz. Sok száz évig nem változik ennek a kultúrának a közege, nincs nagy kreativitás. Ki tudjuk mutatni, hogy a kultúrának ebben az első periódusában rendkívül alacsony a kreativitás. 50-100 ezer év telt el, amíg egy új kőeszköz megjelent. Nem gazdag a találmányokban és az invenciókban ez a fajta kultúra. Az emberek beleszületnek egy világba, abban nőnek fel, azt elsajátítják, mindenki ugyanazt mondja, nem kell dönteni, különböző értékek, különböző hitek, különböző vélelmek között. Mindenki egységes közegben él, *egységes kultúrában.* Ez egyfajta aranykor. Az ember biológiája ehhez az állapothoz alkalmazkodott, ez az optimális biológiai szempontból. Az ember rendkívül sikeres lett ezzel a fajta biológiai háttérrel, az egész bolygót benépesítette. Kultúrák vannak a sarkvidéken, a Szaharában, mindenhol, s ezek a kultúrák izolált kultúrák, és nagyon különböznek egymástól. Ez a rendkívül sikeres szaporodás azt eredményezte, hogy az emberiség létszáma is hihetelen mértékben megnőtt. Ebben a hosszú stagnáló periódusban kb. 3 millió emberi lénnyel számolunk, most 6 milliárdan vagyunk. A csoportok elszaporodtak és átfedték egymást.

A modern kultúrában rendkívül sokféle csoporttényező jelenik meg. Mindannyiunk szocializációja inkomplett, ennek összes negatív biológiai következményeivel. Azért vagyunk neurotikusok, azért vannak kétségeink, mert az evolúció nem készített fel arra, hogy morális értékek között döntsünk, hogy eldöntsük, hogy melyik eszmerendszer, vagy melyik idearendszer jobb a számunkra. Ez egy, az elszaporodásunk következményeként ránkkényszerített dolog. Tehát az első probémánk az, hogy vajon hogyan lehet olyan kultúrát kialakítani, amely ezzel a nyilvánvaló biológiai inkompetenciával megküzd, hogy hogyan tudunk egy olyan kultúrát létrehozni, amely ennek ellenére optimális, elviselhető életet biztosít.

Amikor Szabolcsi Miklós a posztmodern kultúrát elemezte, rögtön az jutott eszembe, hogy a genetikai anyag hihetetlenül konzervatív természetű rendszer. Ismerünk olyan géneket, amelyek több milliárd év alatt nem változtak, tehát rendkívül stabil képződmények, stabilabbak mint a geológiai képződmények. Mégis az evolúció akkor gyorsult fel, amikor megjelentek azok a mechanizmusok, amelyek ezeket a stabil egységeket fel tudják darabolni apró részekre, lehetővé teszik a rekombinációt, lehetővé teszik, hogy a külső környezettel szembesülve, valami újat, mást, a régi tradicionális elemnek egy más, magasabb szerkezetét hozzák létre. A biológia nagyon szépen mutatja azt a hihetetlen forma- és organizáció-gazdagságot, amely így létre jött. Ugyanezt a mechanizmust – hiszen itt rendszerekről van szó, nagyon analóg rendszerekről – ugyanezt a mechanizmust írta le nekünk Szabolcsi Miklós. Hiszen az történik, hogy az egymástól függetlenül fejlődött, elszigetelt kultúrák struktúrái lebomlanak. Dekompozíciót végzünk azért, hogy majd egy globális kultúra alakuljon ki, vagy legalábbis reménykedünk abban, hogy ebből egy *globális kultúra* alakul ki. Ennek minden jelét lehet látni. Csak az idő rövidsége akadályoz abban, hogy ezt próbáljam jobban alátámasztani.

Mint biológus azt látom, hogy nagyon izgalmas periódus közepén vagyunk, és nem látok okot semmiféle pesszimizmusra, hiszen a régi kultúrák töredékeiből valamiféle újat kell létrehoznunk. Valamiféle újat, amely hosszabb távon is stabilis lesz, amibe megint bele lehet születni, ami megint tisztességes egésszé teszi a szocializációkat. És lehetővé válik egy stabil kulturális egyensúly.

Egészen röviden akkor az iskoláról ugyanebben a kontextusban. Én is ismerem Tóth Eszter munkáját, és hadd csatlakozzam itt néhány hozzászólóhoz. Egy biológus szemével két rendkívül fontos dolog van. Az egyik a nagy *pedagógus egyéniség,* a másik az a csoport, ami kialakult Tóth Eszter körül. Mert amiről itt ritkábban esik szó (vagy nem ez a mondanivaló lényege), hogy azok a *gyerekek* egy *csoportot* alkotnak körülötte. Az ember alapvető tulajdonsága, hogy minden lehetséges módon igyekszik stabil csoportokat létrehozni. Tóth Eszter tanítványai azért olyan ügyesek és azért olyan jók ezek az eredmények, mert kialakul ez a fajta csoport. Itt nem a radioaktivitás, nem a radioaktivitás mérése az igazán fontos, hanem az állandó csoportélet, ami egy pedagógus körül kialakulhat.

És akkor nézzük meg, hogy vajon az iskola azzal a feltételrendszerrel, amit most ad, megfelel-e ennek az alapvető biológiai igénynek. Ezelőtt 200 évvel (tehát nem kell nagyon visszamenni), amikor még nem volt kötelező oktatás, amikor még nagyon kevés iskola volt, a család volt az a csoport, ahova az ember beleszületett és ahol a szocializációjának a leglényegesebb eseményei megtörténtek, és a tradicionális kultúrájához kötődő ember így alakult ki. Ma az átlag család az iskolát egyfajta ruhatárnak képzeli, ahová beakasztja a gyerekét, ahol majd beletöltik azt a sok információt, amiről annyit beszélnek, s esténként visszakapja feltöltve. Hát ez nagyon szép, dehát kérem nem erről van szó! A gyermek biológiai lény, aki csoportot akar alakítani, aki csoport tagja akar lenni, aki egy enyhe *rangsort* szeretne maga körül látni. Aki szeretne bízni abban, aki a rangsorban elől van. Aki előbbre szeretne jutni ebben a rangsorban. Aki szeretetet, oltalmat kíván ettől a csoporttól. És adott esetben kap egy harsogó pedagógust, akiről mások meg bebizonyítják neki, hogy tulajdonképpen nem is igaz, amit mond, csak ottan „pattog". Hát ehhez nem lehet biológiailag megfelelően alkalmazkodni. „Jogképes gyerekről" beszélünk, de itt keverednek dolgok. Először egy normálisan szocializált gyerek kéne. A felnőtt dolga az, hogy „jogképes" legyen. Erre persze tanítani kell, fel kell a gyereket készíteni s ezt az iskolában kell tenni, mert otthon nem biztos, hogy ez megtörténik. Dehát ezt a dolgot fel kéne ismerni, hogy itt két különböző tényező működik. Egyszer egy biológiailag optimális környezetet kéne kialakítani, melynek optimálisak a feltételei a tanulásra, a tradíció-kialakításra, az újjal való szembesülésre. Másodszor egy csomó mindent meg kell tanítani, „jogképessé" kell tenni a gyereket. De ezek sok szempontból egymásnak ellentmondó dolgok.

Nem látom világosan a mai pedagógiában, hogy felismerte volna, hogy itt milyen problémák vannak, és ajánlana megoldásokat arra, hogy miként lehet ezeket egymás mellett létrehozni. Én olyan iskolát tartanék ideálisnak, amely az otthon funkcióját bizonyos mértékben átveszi, mert hiszen erre van kényszerítve (az idő nagy részében a gyerek ott van), amely mintákat szolgáltat, ahol tradíciót és olyan érzelmi környezetet talál a gyerek, amely magabiztossá teszi (számtalan adatunk van, hogy mennyire fontos ez), és ahol a *kreativitás* természetesen jelenik meg a külső világgal való interakcióban. Hiszen az az állítás, hogy az ősi csoportok nem voltak nagyon kreatívak, igaz, de az is igaz, hogy amikor összetalálkoztak, akkor az interakciókból születtek a kreatív aktusok. Tehát a kreativitás megjelenik a kultúrák szintjén az ember életében, és ez mindig a külső környezettel, más csoportokkal, vagy természettudományok esetében a természettel való interakció következtében jön létre. Ez a dolog egyik oldala.

A másik persze az, hogy a gyerekeket meg kell tanítani radont mérni, meg kell tanítani matematikára, sok minden egyéb dologra. Ennek nagyon fejlett technikái vannak: nyelvet, – jó nyelvtanfolyamokon – elfogadható alsó szinten néhány hét alatt meg lehet tanítani. Tudjuk, hogy hogy hogyan kell gyorsan, hatékonyan tanítani, ha motivált emberek állnak rendelkezésre. Az iskolának ezeket a technikákat kellene használni. De a gyermekneveléstől egy kicsit függetlenül. Tehát meg kell teremteni a gyermek számára a maga kis törzsét, a maga érzelmileg elfogadható csoportját, és időnként fel kell ajánlani azt a technikát, amivel gyorsan és hatékonyan valamit meg lehet tanulni. Mert „odakint" erre szükség van.

A következő dolog az *értékelés*. Azok a gyerekek nőnek fel harmonikusan, akiket akkor is szeretnek, ha „rosszak". Tehát az iskola lehetőleg ne bosszulja meg azt, ha a gyerek még nem akar vagy nem tud megtanulni valamit. Az iskola segítsen akkor is, ha a gyermek ostoba. Ennek a mechanizmusait kéne kidolgozni. Valószínűleg az értékelésnek *kívül* kellene lenni. Kellenének olyan állami intézmények, ahová elmehet a gyerek és lemérheti, hogy ő most éppen mennyit tud matematikából, és visszamehet az iskolába elmondani, hogy problémái vannak, segítsenek. Hogyha ezt a fajta kettősséget felismernénk, és az iskola belső struktúrája ezt jobban tükrözné, valószínűleg optimális körülményeket lehetne a tanulás számára teremteni.

Végül 3-4 mondatot szeretnék arról is mondani (ami nem teljesen független ettől), hogy mit mondtam volna el akkor, ha a konferencia gondolatmente nem így alakul. A biológiai (tantervi) reform szerveződési szintekben gondolkodott. Egy jó ideje úgy látjuk, hogy rendszerekben kellene gondolkodnia. Tehát nem elég egy szerveződési szinten maradni

a biológia tárgyalásánál, hanem *biológiai rendszereket* kell tanítani. El kellene magyarázni azt, hogy csak különböző szerveződési szintek, – legalább három szint – részvételével lehet igazán megmagyarázni valamit. Egy sejt a saját szerveződési szintjén végez különböző mozgásokat, különböző viselkedése van, a sejtben molekulák vannak, amelyek komponensek, és amelyek mechanizmusokat adnak, amelyek ezt a viselkedést lehetővé teszik. Egy felsőbb szinten, egy harmadik szinten, egy organizmusban ennek a sejtnek funkciója van, kapcsolódik az organizmus saját rendjéhez. Ennek a hármas leírásnak az egyidejű figyelembevételével lehet megértetni, hogy milyen is igazából egy sejt. Ugyanez vonatkozik arra, hogy ha a szervezetet mint egy ökológiai rendszert nézzük. Tehát valószínűleg a biológiai oktatásnak az új koncepciója az kell legyen, hogy egyfajta rendszerszemléletet adjon. Itt összekötöm az elmondottakat azzal, amit előzőleg tárgyaltam: az ember problémáit, az emberi jelenséget is csak úgy értjük meg, ha rendszerekben gondolkodunk. Megérteni akkor lehet, ha a globális rendszert, a bioszférát, a társadalmat együtt tudjuk kezelni. Hogyha megadjuk magunknak és a gyerekeknek azt a képességet, hogy a dekompozíció után integráljanak, struktúrákat építsenek, tudják, hogy hogyan lehet működő rendszert kialakítani. Tudják, hogy ők is egy működő rendszer részei. Tudják, hogy ők miért úgy viselkednek, ahogy viselkednek. Mit várhatnak ettől a működő rendszertől, hogyan kell rajta változtatni, hogy másképp működjön. Azt hiszem, az a legfontosabb feladata az iskolának, hogy ezt a lehetőséget megadja.

Hozzászólások

Szépe György:

Köszönöm szépen Csányi Vilmos előadását és külön méltányolom azt, hogy időt takarított meg, s lehetőséget biztosított a vitára. Kérem a kérdéseket és a hozzászólásokat.

Szücs Ervin:

Azt akartam volna kérdezni a vége felé, hogy csak a biológiában kell a rendszerszemlélet? A rendszerszemléletet nagyon komolyan kellene venni, nem azért, mert arra gondolok, hogy uramisten, valami rendszerelmélet-félét kellene tanítani gyerekeknek, de ezt a bizonyos elemzést, hogy mindent, amiről beszélünk az iskolában, legalább a részei és legalább a környezete szempontjából tárgyaljunk meg egyrészt, másrészt, hogy összefüggéseiben a többi folyamattal, a többi rendszerrel is a kapcsolatot keressük, ezt én nagyon fontosnak tartom. Egy gondolatot szerettem volna csak a Szabolcsi professzor előadásához hozzátenni, ő többször említette a számítógépet, én is csak jelzésként említeném meg, hogy van egy új műszó, nem is olyan új, csak mifelénk, a „*multimédia*", amely egy kicsit komolyabb figyelmet érdemelne, tudniillik gyökerében fogja átalakítani az egész oktatási rendszert, amnnyiben komolyan használjuk fel. Lényegében arról van szó, hogy a számítógép, amit csak a magyar értelmezésben tartanak sokan a matematika eszközének, messze nem az, tehát a számítógépnek nevezett, inkább irányítógép, vagy kontrollgép, köré szervezett audiovizuális eszközök sokasága lehetővé teszi például azt, hogy ne csak azt a bizonyos lineáris struktúrát kövessük, amit ma a történelemtankönyvek egy jelentős része, hanem összefüggéseiben, egyidőben, különböző területeken különböző földrészeken és különböző tudományokban elért eredmények szintézisét tudja megadni egy adott időszakra. Ezt, ismétlem, csak jelzésként mondom, hiszen minderről még bővebben szó lesz Pécsett. Köszönöm!

Balázs Éva:

Csányi Vilmos előadásából számomra egy nagyon érdekes gondolat vetődött fel, nevezetesen az, hogy ő az etológus szemével azt mondja, hogy az ember leglényegéhez tartozik, hogy társasállat, hogy csoportlény, hogy a társas együttlét az alaptulajdonságainak és igényeinek egyike. Ebből a szempontból a mostani iskolai helyzet nagyon sok problémát és kérdést vet föl. Én szociológusként az iskolák azon részében, amelyek kifejezetten a társas együttlétnek a valós közösség hiányának a leküzdésére törekednek, számtalan olyan panasszal találkozom, hogy végtelenül individualizálódnak a gyerekek, rendkívül nehéz azt a fajta társas együttlétet, akár csak a minimális érdek szintjén is megvalósítani. Tehát például azon a szinten, hogy tételeket egyszerűbb együtt kidolgozni, hiszen akkor kevesebbet kell dolgozni, és az eredmények megvannak stb., nem akarom ezt részletezni. Tehát kérdésem arra vonatkozik, hogy, erősítsen meg, hogy jól értettem-e hogy valóban erről van szó, és talán posztmodern szétesettségünk és boldogtalanságunk egyik oka, hogy nem találunk megfelelő társas közegre, hiszen említésre került az, hogy a család különböző okokból ezt a funkciót nem tudja ellátni.

A következő probléma az, ami itt az iskolával, mint intézményes nevelési színtérrel és a közoktatással, mint kötelezettséggel, nem mint önkéntes alapon való együttességgel kapcsolatban vetődik fel, az az, hogy úgy látja-e Csányi Vilmos, hogy lehetséges-e, vagy valamilyen módon kellene-e az iskolának ezt a funkciót átgondolni a műveltség szempontjából, vagy nem szempontjából. Itt még egyetlen gondolatot teszek csak hozzá, az oktatás tömegessé válásával és az iskolai idő kiteljesedésével kapcsolatban nyilvánvalóan szociológiailag – és elnézést kérek, hogy ilyen szempontból ünneprontó vagyok – nem tudunk az eszteri gondolatok jegyében minőségi iskolára, minőségi közösségteremtésre gondolni. Köszönöm!

Báthory Zoltán:

Én is szeretnék egy kérdést intézni Csányi Vilmoshoz, hogy a pedagógiában meg szoktuk különböztetni a teljesítményközpontú nevelést, tehát azokat az oktatási hatásokat, amelyek eredményeként azt szeretnénk, hogy a tanulóink tudjanak valamit, és a személyiségközpontú megközelítést, amikor azt tartjuk fontosabbnak, hogy rendes ember legyen. Úgy veszem ki az előadásodból, hogy Te látsz lehetőséget e két megközelítés integrálására. Jól hallottam-e?

Gazsó Ferenc:

Annyira inspiráló ez a vita, hogy egy megjegyzést én is szeretnék tenni a dologhoz, mint szociológiával foglalkozó ember. Én úgy látom, hogy a problémák lényege abból fakad, hogy az iskola olyan társadalmi intézmény, amelynek kettős szintű kötődése van a társadalmi egészhez. Egyrészt az iskola nagy rendszer, és a nagy rendszerekre az jellemző, hogy ott rendszerlogikák érvényesülnek. Tehát az iskola egy olyan rendszer, ahová, ha belép a gyerek, akkor meghatározott, a rendszer működéséből következő procedúrának van kitéve, és ezen kell keresztülmennie. Ez leképeződik a tantervekben, az oktatás menetében, struktúrájában, egyebekben. Ugyanakkor a modern kor az individualitás fejlesztését tenné szükségessé azért, mert az emberi létnek minden lényegi mozzanata a személyes autonómiához kötődik, és minden attól függ az egyén boldogulásában, hogy sikerül-e a személyes autonómia megszerzéséhez-megtartásához és ésszerű működtetéséhez szükséges képességekre és készségekre szert tenni. Ezért itt tulajdonképpen két pedagógiai paradigma ütközik, az egyik az egyén szempontja, tehát az a szempont, hogy az egyént hozzájuttatja-e ez az intézmény a személyes autonómiaként összefoglalható készségek-képességek-tudások birtoklásához, tehát hogy az ő szempontja dominál-e a folyamatban, másik szempont tulajdonképpen a szervezetnek a szempontja, a rendszernek a szempontja. Ez egyébként az egész társadalomban így van, de csak két olyan intézmény van a társadalomban ismereteim szerint, ahol tulajdonképpen a *rendszer-elkülönülés* és az *autonómia-elkülönülés* az ilyen kontrasztos. Az egyik az a család, ezt nem tudom most kifejteni, de ide tartozik ez a probléma is. A másik pedig az oktatási rendszer. Namost az oktatási rendszerben az a kijelentés, hogy az egy személyiségközpontú intézmény, személyiséget nevel, meg ilyesmi, ez mindaddig az égvilágon semmit nem jelent, amíg az oktatási rendszerben a rendszerlogika abszolút dominanciája érvényesül. Az a probléma tehát, amit itt meg kellene oldani, tehát az, hogy miként lehet egy nagy rendszert működtetni úgy, hogy az autonómia fejlesztésének szolgálatába álljon. Erre ebben a pillanatban nincsen megnyugtató válasz, hanem a válaszok olyanok, hogy minél inkább pluralista egy intézményrendszer, minél inkább biztosítja a kollektív cselekvés lehetőségét, minél inkább ingeraktív jellegű és így tovább, annál jobban megfelel ennek az egész menetnek, csakhogy itt milliónyi fék van, ráadásul olyanok, amelyek nem pedagógus-személyiség-függőek, mert a rendszerben a pedagógus sem autonóm. Tehát tulajdonképpen a pedagógus számára egy rendszerlogika írja elő, amitt ott csinálni kell, ugyanúgy, mint bármely más nagy rendszere. Ezért igazából ezt át lehet törni, ezt a dolgot egy csoporttal, vagy egy nagy pedagógus-személyiség találhat olyan megoldásmódokat, olyan katalizátorokat, amelyek kiviszik ebből a megszokott menetből a dolgot, de ez a rendkívüliség állapota. Gyakorlatilag a rendszer egésze rendszerként működik. Most tehát nincsen megoldva ez a probléma, és ráadásul ezt sablonizálni is lehet egészen odáig, hogy valakik megmondják, hogy az egész folymat, annak a szemlélete, tartalma, irányultsága milyen legyen. Kik szokták megmondani? Hát az a lobby szokta megmondani, aki a legközelebb ül a kormányzati döntéshozókhoz. Ezzel be is fejezem.

Báthory Zoltán:

Ettől méginkább inspirációt kapva, szeretném megjegyezni, hogy Gazsó Ferenc kísérletet tett arra, hogy a pedagógiai-biológiai teoretizálást a szociológiai teoretizálás felé vigye el, holott azért kell számolnunk azzal is, hogy a pedagógiai teória időnként a szervezet logika ellen is tud működni. Tehát például most nincs idő kifejteni, de a reformpedagógia klasszikus példája annak, hogy egy pedagógiai teória hogyan tud szétfeszíteni egy szociológiai determinációt. Egyre inkább érdekel, hogy mit fog minderre válaszolni

Csányi Vilmos:

Akkor engedjék meg, hogy egyben válaszoljak, mert én úgy érzem, hogy egy dolog körül, az *autonómia-individualitás-csoport* probléma körül forog a dolog, és azért vagyok bátor erre válszolni (ami bizonyos értelemben arcátlanság, hogy itt a szociológusok vadászterületére kalandozom), mert

engem más okokból ez a probléma, éppen mint kutatási téma is érdekel. Ahol én látom a problémát: a tradicionális társadalomnak a változási üteme a generációk változásával azonos. Azok a társadalmak, amelyek szintén ilyen jellegűvé váltak, tehát a hosszú életű diktatúrák is ilyen tradicionális jelleget kezdenek fölvenni, akkor ezekben kialakul egy hálózata az ismerősöknek, kapcsolatoknak, amikor már nem olyan nagy az elnyomás, már el lehet viselni, már mindent el lehet intézni, ha megtaláljuk a megfelelő kapcsolatokat, ez tulajdonképpen egy mímelése egy tradicionális társadalomnak, ahol az egyén nem olyan fontos, ahol az autonómia minimális, ahol a csoport, a kapcsolathálózat érdekek a fontos, és az ember nagyjából ilyen jellegű kapcsolathálózatra van biológiailag optimalizálva. Amikor a modernizáció – talán már megint többszáz évvel kell visszamenni – elkezdődött, megjelent az a fajta igény, hogy ebből a tradicionális kapcsolathálózatból ki lehessen lépni. Ne kelljen megvárni, amíg olyan idős leszek, hogy én mondom meg, hogyan kell a dolgokat csinálni, hanem ki lehessen lépni, más kilépettekkel együtt szövetségeket lehessen létrehozni, új csoportokat lehessen létrehozni. A tradicionális társadalomban nem lehet új csoportot létrehozni, hiszen mindenki tartozik valahova, minden a hagyományos kapcsolatoknak és előírásoknak van alávetve, az autonómia fel sem vetődik. Amikor új csoportokat akarok létrehozni, amikor individuumokkal akarom létrehozni az új csoportot, az teljesen mesterséges dolog, az felgyorsítja a társadalmat, nem kell megvárni, amíg az öregek lelépnek, hanem gyorsabban meg lehet csinálni a változásokat.

Az egész nagy modernizációs kaland tulajdonképpen az individuális autonómiának a kifejtésével, kulturális megformálódásával kezdődik. Hogyan néz ki viszont egy olyan individuum, aki erre képes? Tulajdonképpen olyasmi történik, hogy a tradicionális társadalom hálózatához tartozó egyének száma egyre csökken. Először a család, aztán a nukleáris család, most már azt mondjuk a gyereknek, hogy fiam csak magadra számíthatsz. Tehát a csoportméret lemegy 1-re. Mesterségesen létrehoztunk egy olyan állapotot, amikor mindannyian egy csoportot képviselünk, s ha lenne idő, akkor beszélnék arról, hogy ennek milyen jelei vannak. Úgy viselkedünk, minha egy csoport lennénk. Így elzárjuk magunkat a többiektől, teljesen olyan módon lépünk fel, mintha mi magunk lennénk a csoport, és ez az akadálya annak, hogy amikor más csoportokkal találkozunk, akkor persze bizonyos interakciókra van lehetőség, de soha nem adjuk fel az autonómiánkat, soha nem engedjük meg hogy olyanfajta kooperáció, olyan együttműködés jöjjön létre, ami az igazi csoportokra jellemző. Hát aki kollégiumban, vagy az életében valaha volt igazi csoportban, az tudja, hogy az igazi csoport az nem a legjobbak összefogása, ott lehetnek lusták is, lehetnek hülyék is, hát azokat is befogadjuk, mert szeretjük őket. A csoport az együtt akar valamit és akkor nagyon sokféle deviáns is elfér, nagyon sokféle szerep elfér benne. A csoport az nem az, hogy a legjobbak összeállnak és megoldják a feladatot. A csoport az ennél sokkal több, viszi magával a gyengéket, a közepeseket. A csoport az egy egészen más időparaméterekre méretezett rendszer, mint az a kíméletlen autonóm egyén, aki magát akarja megvalósítani, magát, az egy emberből álló csoportot. Nagyon örülnék, hogyha majd, nyilván itt erre nincs lehetőség, hogyha itten azokkal, akiket ezek a dolgok érdekelnek, tudnánk erről beszélni, szociológusokkal, biológusokkal, mert azt hiszem, ez egy nagyon izgalmas dolog.

Szépe György:

Köszönöm szépen! Nekem nem feladatom, hogy én összefoglaljam az elhangzottakat, nem is nagyon tudnám. Egyetlenegy megjegyzést tennék Gazsó Ferenchez kapcsolódva, hogy az a pedagógiai antinómia, ami az autonómia és a nagy rendszer között van, az bizonyos pedagógiai rendszerekben kísérletképpen feloldás alatt van. Véletlenül éppen ilyen a Zsolnai-féle rendszer, azt hiszem, de az, hogy ez ebben a kontextusban, ami a nagy társadalom, hogyan sikerül, ez a nagy probléma. Erre szerintem háromszoros erőfeszítést kell csinálni, hogy a pedagógiai rendszer ezt a problémát megoldja, de kísérletek vannak rá és a neveléstörténetben is voltak, azt hiszem, nyilvánvaló. Most annyit szeretnék csak mondani, hogy a folytatás délután, és a délután után pedig nagy valószínűséggel egy őszi napon Pécsett lesz, ahová a Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara nevében mindenkit meghívok.

Vágó Irén:

Engedjék meg, hogy a nagyon tartalmas délelőttünk végén még újabb szellemi táplálékot ajánljak Önöknek. Azt is mondhatnám, hogy ez itt a reklám helye, de szívesebben azt mondom, hogy örömünket szeretnénk Önökkel megosztani. Négy éve alakult ugyanis az Országos Közoktatási Intézet, ezalatt a négy év alatt nagyon sok értékes kézirat született az intézetben. Anyagi lehetőségeink azonban nem engedték meg korábban, hogy ezek igazából napvilágra kerüljenek. A mai alkalom azért is ünnep számunkra, mert megjelent az Országos Közoktatási Kiadó első két kötete. *Halász Gábor:* Alap- és középfokú oktatás Magyarországon c. kötete, amelyik a rendszerváltás utáni közoktatásunkról egy nagyon friss és nagyon elmélyült bemutatás. A másik *Kamarás István:* Bensőséges bázisok c. könyve, amely egy vallásszociológiai megközelítésben a kisközösségeket, elsősorban a katolikus kisközösségeket mutatja be, átvíve az ő fejlődési folyamataikat egészen napjainkig, kutatva azt is hogy a homályból a napfényre kerülés milyen hatást gyakorolt ezeknek a közösségeknek a fejlődésére, vagy éppen szétesésére. Ezek a könyvek az OKI Mentor könyvesboltban megvásárolhatók.